

Осмыслиючи процес історичного розуміння, яке завжди звертається до сучасного і опосередковується ним, вчений нагадує про спорідненість юридичної герменевтики з основними проблемами герменевтики як науки. «Юридична герменевтика, отже, не є окремим випадком; навпаки, вона здатна повернути історичній герменевтиці всю широчінь її проблематики й відновити колишню єдність герменевтичної проблеми — єдність, де юрист і теолог зустрічаються з філологом» [3, I, 304].

Література

1. Рабинович П. М. Проблемы понимания в правовом регулировании / П. М. Рабинович // Известия высших учебных заведений. Правоведение. — 1988. — № 5.
2. Габитова Р. К. К публикации «Герменевтика» Ф. Д. Е. Шляйермахера / Р. Габитова // Общественная жизнь. Исследования и публикации. — М., 1993. — Вып. 4.
3. Гадамер Г.-Г. Истина и метод: у 2 т. : пер. з нім. / Г.-Г. Гадамер. — К. : Юніверс, 2000.
4. Гадамер Г.-Г. Разномайтність мов і розуміння світу // Герменевтика і поетика : вибр. тв. / Г.-Г. Гадамер. — К. : Юніверс, 2001.

Анотація

Мамич М. В. Проблеми юридичної герменевтики в працях Г.-Г. Гадамера. — Стаття.

У статті висвітлюються погляди відомого німецького філософа Г.-Г. Гадамера на природу і специфіку юридичної герменевтики, на спільне і відмісне у професійній діяльності історика права і юриста, на функцію мови і мовлення у правознавстві.

Ключові слова: юридична герменевтика, історик права, юрист, текст, інтерпретація, тлумачення.

Summary

Mamych M. V. Problems of Legal Hermeneutics in the Works by H.-G. Gadamer. — Article.

The views of the known German philosopher H.-G. Gadamer on nature and specificity of legal hermeneutics, on general and different in professional activity of historian of law and lawyer, on the function of language and speech in jurisprudence are discussed in this article.

Keywords: legal hermeneutics, historian of law, lawyer, text, interpretation.

УДК 340.132.6(410/73)

Л. Г. Удовіка

ИНТЕГРАЛЬНА ПРОГРАМА ТЛУМАЧЕННЯ ПРАВА Р. ДВОРКІНА

Р. Дворкін — один із провідних представників сучасної англо-американської правової думки. Його погляди продовжують впливати на філософію права, політики, моралі, породжуючи низку гострих дискусій як серед західних, так і серед вітчизняних науковців. Та незаперечним його здобутком є уміння вивести дискусію на міждисциплінарний рівень, заострити інтерес до фундаментальних проблем права не лише в юристів, а й у філософів, соціологів, політологів. По-різному оцінюючи та пояснюючи «феномен Дворкіна», правова спільнота продовжує дискутувати з ним із найрізноманітніших проблем права, і це є цілком закономірним, адже, як вважав сам Р. Дворкін, «правова філософія —

© Л. Г. Удовіка, 2009

це не другорозрядна дисципліна, метою якої є звичайне розмірковування, скоріше всього, вона являє собою нерв, який використовується для міркувань про право» [1, 53].

Метою пропонованої статті є з'ясування особливостей інтегральної програми тлумачення права Р. Дворкіна та її впливу на тлумачення права.

Умовно критиків Р. Дворкіна можна поділити на три напрями. Прибічники юридичного позитивізму, презентованого Ч. Сілвером, звинувачують його у некоректному трактуванні позитивістського праворозуміння, наголошуючи, що вибір судді має спиратися на юридичну, а не на моральну чи іншу аргументацію [2, 390–391]. Представники юснатуралізму, серед яких і С. Фіш, вважають, що його концепція спотворює реальний механізм використання моральних принципів у юридичній практиці [3, 403]. Ті ж, хто вважає, що юридичний позитивізм і теорія природного права доповнюють одна одну, критикують Дворкіна за заперечення самостійної пізнавальної цінності різних підходів до права. Так, на думку Л. Александера, ці теорії, що пропонують дві взаємодоповнюючі відповіді про те, що таке позитивне право. Позитивізм відповідає на теоретичне питання, а юснатуралізм — на практичне, а саме — як необхідно ставитися до владних приписів з точки зору моралі [4, 419–420].

Існують й інші критики поглядів Р. Дворкіна. Дж. Меккі критикує Р. Дворкіна за цілісний підхід до закону, що зближує його теорію з концепцією природного права та відкриває шлях суб'єктивному тлумаченню правових принципів [5, 16].

Такий інтерес до поглядів Р. Дворкіна пояснюється, насамперед, тим, що у низці своїх робіт, серед яких слід виділити «Серйозний погляд на права» (1978) [6], «Імперію права» (1986) [7], професор Гарвардського університету відстоює ліберальну традицію й піддає критиці теорії правового позитивізму та утилітаризму, викладає свої погляди на конкретні права та щодо найскладніших проблем права.

Дворкін стверджує, що основні відмінності між юристами полягають не у відмінності формулювань, що вони висувають, не в семантиці, хоча вони й існують. «Право, що розуміється як проблема тлумачення, передбачає, що розбіжності, які існують між юристами, існують не з приводу фактів чи ідей про справедливість, а про те, що дійсно вимагає закон [7, 55]. Найбільш суттєвими є відмінності щодо меж допустимості державного примусу, його виправдання. Проблема полягає не лише в ідентифікації тексту закону, а й різних значень, які можуть йому приписуватися. Та навіть якщо юристи прийдуть до згоди і у відношенні до того, який закон переважає, і у відношенні змісту слів закону, все ж існують теоретичні розбіжності в питанні про те, що саме вимагає конкретний закон.

Концепція, яку він обґрунтовує, полягає в тому, що право як система актів інтерпретації принципів справедливості, розумності й належної процедури формується в процесі тлумачення суддями минулих політичних і юридичних рішень. Суддя, як правило, не може просто «застосовувати» закон або прецедент, не конкретизуючи його зміст, і одержувати готове рішення шляхом

імплікації з підходящої норми. Він повинен конкретизувати норму в контексті принципів, актуальних у даній ситуації, і дати змістовну інтерпретацію цих принципів з урахуванням попередньої практики їхнього тлумачення, що найкраще підходить до обставин справи.

Від цього інтерпретуючого аспекту юридичної практики абстрагується теорія «юридичних підстав» (grounds of law), тобто умов, при наявності яких приватні припущення про право варто вважати істинними або помилковими.

Найпоширеніші так звані «семантичні теорії» — правовий позитивізм, доктрина природного права й школа правового реалізму, що розробляють поняття права відповідно до одного з конвенціональних значень слова «право». По суті розбіжність між цими теоріями зводиться до питання про те, чи є відповідність конкретного рішення закону або прецеденту — якщо розглядати останні як емпірично дані — достатньою умовою для того, щоб іменувати таке рішення «правовим». Позитивісти дають позитивну відповідь, юснатуралісти вважають, що правильність припущень про право перевіряється не стільки емпіричними, скільки ідеальними моральними критеріями. «Реалісти» стверджують, що норми, зафіксовані в юридичних текстах, мають лише прогностичний характер і правильні припущення про право виводяться безпосередньо з їхнього соціального контексту.

Проте, підкреслює автор, рішення, що встановлюють для окремих випадків права й обов'язки, мають не тільки підстави, але й «юридичну силу» (force of law), які є «відносна здатність відповідного істинного припущення про право виправдувати примус у тих чи інших обставинах» [7, 110]. Семантичні теорії виключають зі свого предмета питання про юридичну силу рішень і не займаються методологією пошуку конкретних рішень, що мають юридичну силу не «взагалі», а в індивідуальній ситуації. Але знання про те, які припущення про право є істинними, у принципі ще не досить для вибору припущення, що має юридичну силу в специфічних обставинах конкретного випадку. Це питання переноситься у сферу тлумачення права. Таким чином, поняття права, на думку Р. Дворкіна, — це «тлумачне поняття»: для юридичної практики не настільки важливо, що варто вважати правом з погляду семантики цього слова. Разом з тим «повна політична теорія права» повинна складатися із двох частин — теорії підстав і концепції тлумачення права.

На думку Р. Дворкіна, в юриспруденції США й Великобританії існує три конкуруючі концептуальні програми тлумачення, або «пошуку» права, які по-різному відповідають на питання щодо того, якою мірою минуле визначає майбутнє — конвенціоналізм, прагматизм та інтегральна програма, що виходить із уявлення про «право як про цілісність (law as integrity)». Вони не тотожні трьом семантичним теоріям права, хоча конвенціоналізм і прагматизм спираються на висновки відповідно позитивізму й правового реалізму.

Конвенціоналізм виходить із того, що можливі в даному суспільстві права й обов'язки його членів уже встановлені в минулих політичних рішеннях і зафіксовані в юридичних текстах. Тому судді повинні встановлювати права й обов'язки в конкретних справах так, як вони впливають із попередніх рішень.

Цим забезпечується коректність і передбачуваність результатів судової процедури. Р. Дворкін пояснює, що заява «права й обов'язки впливають із прийнятих раніше рішень» означає, що вони виражені в цих рішеннях експліцитно або можуть знайти експліцитне вираження після тлумачення цих рішень способами, конвенціонально прийнятими у всіх юристів [7, 95].

Конвенціоналісти виправдовують державний примус тим, що домовленості в минулому передбачають його. Демократичне суспільство виправдовує насильство тим, що така вимога народу. Верховенство народу робить державний примус легітимним.

Прагматизм автор називає «негативною програмою тлумачення». Це програма відшукування права, що не визнає попереднього закріплення прав і обов'язків у нормативних текстах, що заперечує пріоритет і необхідність тлумачення минулих політичних і правових рішень. Прагматисти вважають, що судді встановлюють права й обов'язки, як би вже існуючі в дійсності, керуючись лише обставинами справи, навіть всупереч минулим рішенням якщо це уявляється більше корисним для суспільства. Таким чином, для прагматиків домовленості у минулому менш значимі, ніж чесність судді і відчуття справедливості у вирішенні справ.

Для прагматиків основою державного примусу є судові рішення. Визначальним є здатність винесеного рішення покращити суспільний добробут. Судді виступають як представники держави, які здатні приймати рішення, що безпосередньо дають справедливі результати. У цьому сенсі державний примус виправданий завжди, якщо при цьому допускаються справедливі результати.

Вважаючи обидва підходи до тлумачення неадекватними, Р. Дворкін як альтернативу висуває «інтегральну» програму, що пов'язує право з політичною мораллю. Право встановлює рамки колективного примусу, монополізованого в суспільстві державною владою, рамки, обумовлені правовою політикою. «Із цього погляду, — пише він, — право даного суспільства — це система прав і обов'язків, які відповідають такому комплексному стандарту: вони спираються на примус остільки, оскільки впливають із раніше прийнятих політичних рішень про права. Саме тому вони є юридичними правами й обов'язками» [7, 93]. Дане визначення пояснює зміст доктрини «панування права», що вимагає встановлення прав і обов'язків тільки у відповідності зі стандартами правової політики й тільки на цій підставі припускає застосування примусу.

З погляду інтегральної програми прийняття рішень із врахуванням винесених раніше не тільки забезпечує їхню передбачуваність і формальну коректність, але й гарантує рівність прав і обов'язків громадян, що робить співтовариство більше згуртованим, підвищує рівень моральної легітимності політики. На противагу конвенціоналізму, зазначена програма припускає, що конкретні права й обов'язки виводяться не тільки з експліцитного змісту попередніх рішень, але також і імпліцитних принципів політичної моралі, покладених в основу цих рішень [7, 96].

Разом з тим право й мораль розмежовуються концептуально, хоча феноменологічно, відзначає Р. Дворкін, їх зміст може збігатися. Моральні стандарти

релевантні праву остільки, оскільки вони імпліцитно зафіксовані в юридичних текстах, політично уведені в правову систему. В іншому випадку вони не впливають на кваліфікацію системи як правової. «Ми говоримо, — пише автор, — що в нацистів теж було право, навіть якщо це було дуже погане право» [7, 102].

Подібно прихильникам природного права Р. Дворкін визнає, що кінцевим джерелом обов'язку громадян підпорядковуватися праву служать моральні підстави правової системи. Але на відміну від них він вважає, що такими підставами служать не абстрактні ідеальні стандарти, закріплені доктринами соціальної етики, а реальні конкретні принципи політичної моралі, що склалися в певних умовах у даному суспільстві «Нацистське право» теж мало свої моральні підстави, що розділялися частиною членів суспільства.

Якщо конвенціоналізм трактує пошук права як тлумачення юридичних текстів у рамках сформованих конвенцій, визначальний механізм правового регулювання, починаючи із законотворчості, а прагматисти вважають, що судді займаються відносно незалежною правотворчістю (у кожній індивідуальній ситуації виявляють або конструюють таку норму, застосування якої до даної справи дає оптимальний, з їхнього погляду, соціальний ефект), то з погляду «інтеграліста» судді не копіюють попередні рішення по даній або аналогічній проблемі, але й не займаються правотворчістю; вони прагнуть втілити в життя ті ж ідеали, якими керувалися їхні попередники.

Якщо прагматизм не дає суддям загальнометодологічних орієнтирів, крім оптимальності наслідків рішення, а тому не може розглядатися як прогностична методологія, то конвенціоналізм є альтернативною, стосовно інтегральної програми, методологією сприйняття нормативних текстів. Позитивна вимога конвенціоналізму ґрунтується на тому, що будь-який юридичний текст повинен мати лише одне, конвенціонально прийняте значення, а інтерпретатор повинен керуватися тим же значенням тексту, що і його автор. Відтак Р. Дворкін вважає, що суддя може застосовувати текст закону тільки в тому випадку, якщо використані в ньому слова допускають лише одне значення (причому неважливо, у якому контексті вони вживаються) і якщо в судді немає сумнівів, що це те саме значення, що мав на увазі законодавець, і що ті, кому адресований закон, ніколи не розуміли й не будуть розуміти його інакше.

Негативна вимога конвенціоналізму припускає, що рішення не має юридичної сили, якщо суддя не може послатися на конвенції в обґрунтування того, що він робить. Вважається, що конвенції тлумачення не дозволяють посилатися на минулі справи як на прецедент на підставі однієї тільки принципової аналогії, тому що конвенціональне значення нормативного тексту поширюється лише на ті випадки, які мав на увазі його автор. У той же час, якщо є норма, що явно передбачає даний випадок, то суддя не може змінити її формулювання або відмовитися від її конвенціонального значення, навіть коли обставини справи цього вимагають.

Р. Дворкін вважає, що правові конвенції — це фікція. У реальності судді приймають рішення в руслі різних традицій «правильного» тлумачення юридичних текстів. Це може бути буквальне тлумачення, не пов'язане із задумом

автора, або тлумачення «духу» закону, або тлумачення змісту тексту в контексті справи, або в контексті його зв'язку з іншими нормативними актами, у контексті всієї правової системи та ін. Якщо ж суддя прийме на озброєння конвенціональну програму тлумачення, то незабаром він втратить інтерес до законів і прецедентів, тому що не зможе їх застосовувати. Суддя-конвенціоналіст змушений шукати таку підходящу до даної справи норму, що завжди застосовувалася й тлумачилася лише в одному певному значенні. А оскільки таких норм практично нема, він повинен буде визнати, що існуючі закони й прецеденти непридатні для встановлення права, і тоді впаде в іншу крайність — займеться правотворчістю *ad hoc*, буде сам установлювати норми — виходячи з того, як, на його думку, установив би їхній законодавець, або в (відповідності з очікуваннями сторін, або керуючись міркуваннями загального добра та ін. Інтегральна ж програма надає більшу цінність існуючим юридичним текстам і дозволяє побачити за різночитанням норм суддями, що застосовують їх в різних обставинах, послідовність у проведенні в життя певних принципів.

Згідно з інтегральною програмою тлумачення права концепцією суспільства як «принциповою цілісністю» (*principal integrity*), яку обґрунтовує Р. Дворкін, члени суспільств переконані, що вся діяльність із соціального управління є результатом випадкових політичних компромісів, але вона підлегла певним універсальним принципам: справедливості, сумлінності й належної процедури. Члени суспільства вважають, що їхні права й обов'язки не встановлюються *ad hoc* у приватних рішеннях політичних інституцій, але виникають із системи принципів, що визначають ці рішення. Кожний член суспільства впевнений у тому, що в нього, як і інших, є права й обов'язки відповідних прав інших членів суспільств, навіть якщо формально вони не зафіксовані. Кожний схвалює цілісність як політичний ідеал, прагнучи сприяти його реалізації [7, 211].

Стосовно ж сфери законотворчості, «цілісність права» вимагає, щоб законодавець дотримувався сталих публічних стандартів і щоб законодавство в сукупності утворювало морально узгоджену систему. У сфері правозастосування вона вимагає розглядати існуючу систему публічних стандартів як відображення когерентного набору принципів і в процесі інтерпретації стандартів бачити за експліцитним вираженням імпліцитний зміст [7, 217].

Судді повинні відшукувати конкретні права й обов'язки, припускаючи, що всі вони створені єдиним автором — «персоніфікованим співтовариством». Із цією тезою Р. Дворкін пов'язує своє трактування юридичних підстав рішення: припущення про права і обов'язки, що впливають із попередніх політичних рішень, є істинними, «якщо ці припущення відповідають або впливають із принципів справедливості, розумності і належної процедури, які дозволяють дати найкращу конструктивну інтерпретацію юридичної практики співтовариства» [7, 225].

На думку Р. Дворкіна, суддя, що діє по стандартах *common law*, повинен виходити зі своєї інтерпретації сутності справи й розцінювати свою діяльність як продовження послідовного тлумачення того ж правового матеріалу, яким

займалися його попередники. Визнаючи, що правові принципи історичні, інтегральна програма, проте, відкидає історичний спосіб тлумачення юридичних текстів. У прийнятих раніше рішеннях експліцитне формулювання принципів зафіксоване у відповідному соціально-історичному контексті, але суддя не зв'язаний цими формулюваннями. Він визнає й виправдує конкретно-історичне вираження принципів у минулих рішеннях, тому що прагне до найкращої конструктивної інтерпретації юридичної практики, і в цьому змісті він посилається на прецеденти. Але суддя не зобов'язаний при цьому керуватися тими конкретно-історичними цілями, які ставили перед собою його попередники, або розуміти зміст минулих рішень так само, як це передбачалося в часи їхнього прийняття. Він повинен розкрити ідеал своїх попередників у сьогодишньому соціально-історичному контексті [7, 227].

Інтегральна програма, яку обґрунтовує Р. Дворкін, припускає таку схему тлумачення права по стандартах *common law*.

Суддя виступає одночасно як автор, що продовжує безперервний ряд, ланцюжок текстів, зв'язаних однієї й тією же темою, і як критик (інтерпретатор) традиції створення цих текстів. Як інтерпретатор суддя трактує справу в контексті принципів, що розкриваються в традиції, як автор — трактує принципи в контексті справи. Він повинен інтерпретувати ланцюжок текстів так, начебто всі вони написані тим самим автором, припускаючи при цьому, що автор керувався найкращими моральними намірами. І оскільки ці тексти відображають реальну історію права, суддя у своїй інтерпретації повинен зображувати цю історію «у найкращому світлі з погляду політичної моралі», тобто побачити в ній послідовну реалізацію принципів справедливості й розумності [7, 234].

У разі колізії принципів справедливості й розумності суддя повинен установити, у яких обставинах його попередники бажали б слідувати вимогам справедливості, а в яких — міркуванням розумності, знову ж інтерпретуючи їх наміри з найкращої сторони. Якщо порівняння цих обставин з обставинами даної справи не дозволяє провести аналогію, то суддя повинен віддати перевагу тому з конкуруючих принципів, що, на його погляд, має більшу вагу в даній справі. Він повинен вибрати принцип з таким розрахунком, щоб сучасне суспільство «виглядало в найкращому світлі з погляду політичної моралі».

Техніка інтерпретації закону, підкреслює Р. Дворкін, принципово не відрізняється від тлумачення права по стандартах *common law*. Суддя повинен розглядати законодавця просто як автора, що створив свою новелу в ланцюжку текстів одним з перших. Він повинен виправдати намір законодавця з погляду сьогодишньої політичної моралі, незалежно від того, як розумів текст його автор [7, 313].

Спираючись на сучасну теорію розуміння літературних текстів, Р. Дворкін указує, що інтерпретатор, який прагне зрозуміти інтенцію закону, повинен розкрити не задум його конкретних авторів, виражений у мові тексту, а ідеал, що стоїть за текстом. Іntenція закону ширше, ніж зміст, який можна вивести з його тексту. Так, рішення, що впливає з однозначного тексту закону, що допускає лише буквальне тлумачення, у контексті специфічного випадку може супе-

речити принципам справедливості. У цьому випадку суддя, представляючи наміри законодавця в найкращому світлі, повинен припустити, що якби законодавець передбачав такий контекст, то, керуючись тією же інтенцією закону, він вніс би доповнення в текст. Якщо зміст закону визначається вираженнями тексту, що не залежать від контексту їхнього вживання, то суддя повинен абстрагуватися від тексту, уважати його змістовним формулюванням принципів, придатних лише в одному типовому соціальному контексті. У контексті інших обставин таке тверде формулювання може призвести до абсурдних наслідків, а суддя не може допускати, що законодавець припускав абсурдні наслідки застосування закону.

Можна погодитися з думкою Р. Дворкіна, який вважає, що право не вичерпується зводом фіксованих правил або принципів поведінки. «Імперія права» перебуває в безперервному становленні, це інтерпретативний процес, що відображає політичний розвиток, рух до політичного ідеалу. У цьому процесі зв'язок сьогодення з минулим здійснюється як «ревізія» минулих юридичних рішень, їхнє виправдання історичними умовами й пристосування до нових умов. Тому судді повинні усвідомлювати, що, хоча останнє слово завжди залишиться за ними, їхнє сьогоденнє слово не найкраще з погляду майбутнього. Становлення права — це конструктивний процес накладення принципів на політичну і юридичну практику, що вказує шлях до кращого майбутнього при збереженні всього даного в минулому [7, 413].

Отже, аналіз інтегральної програми тлумачення права, запропонованої Р. Дворкіним, свідчить, що він вибудовує її на трьох фундаментальних положеннях: по-перше, право складається не лише із норм, а із «стандартів»; по-друге, між юридичними і моральними судженнями немає чіткої межі; по-третє, у складних справах, у яких норми не дають чіткої однозначної відповіді, судді не займаються правотворчістю, не заповнюють прогалини в праві, а керуються стандартами правової системи, які можуть мати одночасно і юридичну і моральну природу. При цьому стандарти він поділяє на політичні критерії, що визначаються цілями соціального регулювання, і принципи, що виражають, насамперед, вимоги справедливості.

Важливим для нас є і те, що в умовах економічної, фінансової кризи у світі, яка ускладнюється політичною кризою в Україні, суттєво зростає роль принципів права у правовому регулюванні та правовому впливі на суспільство. При цьому саме принципи права найбільшою мірою відображають генетичний зв'язок права і моралі, втілюють фундаментальні загальнолюдські цінності. Вони виступають системою координат, у межах якої розвивається право, визначають спрямованість, вектор подальшого розвитку держави, права, суспільства. Та зважаючи на особливість принципів права, яка полягає у тому, що вони не мають власної, притаманної лише їм чіткої зовнішньої форми, мають вищий рівень абстрагування, не мають конкретних засобів регулювання, оскільки їх провідним елементом є повинність, їх використання все частіше залежить від політичних орієнтацій, політичних уподобань відповідних суб'єктів правозастосування. Пересічні громадяни все частіше відчувають на собі зіткнення та

зміну ієрархії цінностей, виражених у правових принципах. Відтак на порядок денний виходить низка питань, пов'язаних із тлумаченням і застосуванням принципів права, з'ясуванням особливостей їх співвідношення та ієрархії, аналізом взаємозв'язку права і моралі в умовах світової кризи та ін., що потребує ґрунтовних зусиль як відомих, так і молодих науковців.

Література

1. Calsamiglia A. Dworkin and the focus on integrity / A. Calsamiglia // Arch fur Rechts- u. Sozialphilosophie. — Wiesbaden, 1994. — Bd 80, №1. — S. 52-65; Rodrigues-Blanco V. «Genuine» Disagreements: a realist reinterpretation of Dworkin / V. Rodrigues-Blanco // Oxford j. of legal studies. Oxford, 2001. — Vol.21, N4. — P. 649-671.
2. Silver Ch. Elmer's case: a legal positivist replies to Dworkin / Ch. Silver // Law a. philosophy. - Dordrecht, 1987. — Vol.6, N3. — P. 361-399.
3. Fish S. Still wrong after all these years / S. Fish // Law a. philosophy. — Dordrecht, 1987. -Vol.6, N 3. — P. 401-418.
4. Alexander L. Striking back at the empire: A brief survey of problems in Dworkin's theory of law / L. Alexander // Law a. philosophy. — Dordrecht, 1987. — Vol. 6, N 3. — P. 419-438.
5. Mackie J. The third theory of law / J. Mackie // Philosophy a. publ. affairs. — Princeton, 1977. — Vol.7, N 1. — P. 3-16.
6. Дворкін Р. Серйозний погляд на права / Ропальд Дворкін ; пер з англ. А. Фролкін. — К. : Основи, 2001. — 519 с.
7. Dworkin R. Law's empire / R. Dworkin. — Fontana press, 1986. — XIII, 470 p.

Анотація

Удовіка Л. Г. Інтегральна програма тлумачення права Р. Дворкіна. — Стаття.

Традиційною в юридичній науці залишається проблема тлумачення права. На особливу увагу заслуговує інтегральна програма тлумачення права, запропонована відомим представником англо-американської теорії права Р. Дворкіном. Вона ґрунтується на тісному взаємозв'язку права і моралі, передбачає, що суддя виступає автором і критиком (інтерпретатором) правових текстів. У випадку колізії правил, принципів справедливості й розумності суддя має керуватися найбільш доцільним для суспільства з позицій політичної моралі. В умовах економічної та політичної кризи в Україні проблема морально-правового обґрунтування судових рішень набуває особливої гостроти й актуальності.

Ключові слова: Дворкін, тлумачення права, конвенціоналізм, прагматизм, інтегральна програма тлумачення права.

Summary

Udovika L. G. Integral Program of Legal Interpretation by R. Dworkin. — Article.

The problem of law interpretation remains traditional in legal science. The integral program of law interpretation was suggested by Dworkin — a famous representative of Anglo-American legal theory. The program draws a special attention. It is based on a close correlation of law and moral. It is suggested that a judge should be the author and the critic (commentator) of legal texts. In case of collision of regulations, fair and rational principles a judge ought to use the ones expedient for the society from the side of political moral. Under condition of economic and political crisis in Ukraine the problem of moral — law basis of court decisions is of special importance and urgency.

Keywords: Dworkin, law interpretation, conventionalism, pragmatism, integral program of law, interpretation.